

шкалування; метод зображення або опису слів, станів, ситуацій, відносин; метод порівняння (розрізнення) стимулів; методи особистісних конструктів; метод мікросемантичного аналізу; метод опосередкованого дослідження значень; метод контекстної та семантичної реконструкції та конструювання.

У сучасній науці також активно використовується метод контент-аналізу, який дозволяє досліднику виявляти зміст (повідомлення, значення, символів) у джерелі комунікації, метод інтент-аналізу тексту, методика когнітивного картування.

Перспективні прикладні аспекти дослідницької галузі вбачаємо у створенні нових діагностичних методик, психотерапевтичних та тренінгових програм з питання подолання середовищних викликів з метою збереження та позитивних трансформацій суспільної свідомості у кризові періоди розвитку. Такий підхід актуалізує сферу досліджень основних когнітивних і ментальних ресурсів особистості та стратегій подолання зазначених викликів – активних і пасивних.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-353-1-3>

Семиченко В. А.,

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та психології професійної освіти
Національного авіаційного університету*

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ СИСТЕМ ГЛИБИННОЇ ПСИХОЛОГІЇ НА ОСНОВІ ПРИНЦИПУ ПОЛЯРНОСТІ

Анотація. Розкривається роль і особливості навчального предмету «Методичні та теоретичні проблеми глибинної психології» в формуванні методологічної культури і критичного мислення майбутніх практичних психологів. Основу відповідної роботи складає використання запропонованого К.Юнгом принципу полярності. Показано, що принцип полярності може бути використаний для порівняння окремих теоретичних систем за базовими ознаками, кожна з яких представлена у вигляді двох діаметрально протилежних полюсів. Виділено критерії і наведено приклади відповідної диференціації.

Ключові слова: глибинна психологія, методологічна культура майбутніх практичних психологів, ознаки і критерії диференціації, основні теоретичні системи, принцип полярності.

Semichenko V. Differentiation of theoretical systems of depth psychology based on the principle of polarity

Summary. The role and features of the educational subject "Methodical and theoretical problems of depth psychology" in the formation of methodological culture and critical thinking of future practical psychologists are revealed. The basis of the corresponding work is the use of the principle of polarity proposed by K. Jung. It is shown that the principle of polarity can be used to compare individual theoretical systems based on their basic characteristics, each of which is presented in the form of two diametrically opposite poles. Criteria are highlighted and examples of appropriate differentiation are given.

Key words: depth psychology, methodological culture of future practical psychologists, signs and criteria of differentiation, main theoretical systems, principle of polarity.

Метою викладання навчального курсу «Методичні та теоретичні проблеми глибинної психології» майбутнім практичним психологам є упорядкування і поглиблення знань студентів про природу несвідомого, розвиток критичного мислення, формування здатності до наукового аналізу провідних теоретичних систем в психології, вміння виявляти як їх позитивні сторони, так і недоліки і обмеження.

Зміст і специфіка даного курсу сьогодні більш-менш повно розкриті в ряді навчальних підручників і посібників, які були видані останнім часом [1–4]. Їх авторами, безумовно, проведено величезну працю з відбору і організації навчального матеріалу. Разом з тим слід відмітити і ряд проблем, які залишаються недостатньо вирішеними і сьогодні. Однією з них є прагнення авторів залучити до засвоєння величезну кількість авторських систем представників глибинної психології, що призводить до інформаційного перевантаження студентів, від яких фактично вимагається засвоювати навчальний матеріал на суто механічному рівні. Тому в процесі викладання нами цього курсу в процесі професійної підготовки майбутніх практичних психологів в Національному авіаційному університеті основну увагу було зосереджено на визначенні основних смислових орієнтирів [5, с. 187–196.]. В якості одного з орієнтирів виступило завдання формування у студентів методологічної культури як здатності аналізувати наукові погляди різних авторів, визначати базові ознаки певних наукових шкіл і виіляти їх сутнісні ознаки.

Вирішення цього завдання важливе ще тому, що під час вивчення даного курсу студенти повинні засвоїти дещо іншу логіку роботи з навчальним матеріалом: за правилами гуманістичної парадигми, на відміну від традиційної – природничо-наукової. Це може призвести до

певної втрати поваги до нормативних процедур наукового пізнання, захоплення емоційно насиченими формами інтерпретації психологічних фактів, яких дуже багато в глибинній психології, і т.ін. Це висуває перед викладачем проблему такого подання навчального матеріалу, при якому гуманітарний і природничо-науковий підходи виступають перед студентами не як антагоністи, а як взаємодоповнюючі форми пізнання і організації практичної діяльності.

Одним з можливих способів такого подання матеріалу є звернення до запропонованого К.Юнгом пояснення руху психічної енергії через принцип полярності. Нагадаємо, що в його основі лежить твердження, що кожному бажанню, кожній властивості відповідає його протилежність. Якщо людина свідомо прагне до певної мети, то в несвідомому присутній протилежний намір, чим пояснюється несвідомий зрив свідомих намірів.

За думкою Юнга, психічна діяльність людини цілком підпорядковується принципу полярності. Кожному полюсу протистоїть антиполнос. Такими протилежними полюсами можуть бути розум і почуття, дисципліна і безлад, любов і ненависть, боязнь і довіра, чоловік і жінка, дух і плоть. Мета психолога – привести людину в цілісність через інтеграцію протилежностей. Шлях до цього лежить через усвідомлення людиною своєї несвідомої частини.

Неважко помітити, що принцип полярності фактично співпадає з діалектичним принципом єдності і боротьби протилежностей, який складає методологічну основу пізнання динамічних явищ в будь-якій сфері (в природі, в суспільстві, в психічних проявах). Разом з тим його використання в межах аналізу глибинних явищ психіки потребувало уточнення відповідної термінології

В той же час логічно припустити, що принцип полярності може бути використаний не тільки при аналізі психічних явищ на рівні особистості, а і при порівнянні окремих теоретичних систем за певними базовими ознаками, кожна з яких може бути представлена у вигляді двох діаметрально протилежних критеріїв. Виділено наступні ознаки і критерії (в дужках наводяться прізвища авторів, в теоретичних системах яких було виявлено тяжіння до того и іншого полюсу).

1. *Ознака «ступінь активності»*. Критерій «Активність»: людина може змінити власну долю, якщо буде прикладати відповідні зусилля (О. Ранк, Л. Бінсвангер, В. Франкл). Критерій «Пасивність»: ставлення до людини як «жертви долі», яку вона сама нездатна подолати. (З. Фрейд, М. Кляйн, К. Абрахам).

2. *Ознака «Провідний фактор розвитку»*. Критерій «Біологічний»: провідний фактор – біологічний, тобто, розвиток людини визначається процесами, що відбуваються в її організмі (З. Фрейд, К. Абрахам,

А. Менегетті). Критерій «Соціальний» – таким фактором виступає вплив соціуму (Е. Фромм, К. Хорні, А. Адлер, Г. Салліван).

3. *Ознака «Кількість факторів, вплив яких враховується».* Критерій «Однофакторність»: процес розвитку повністю детермінований одним фактором (З. Фрейд, К. Абрахам, М. Кляйн). Критерій «Багатофакторність»: – визнається наявність двох і більше факторів, які надають суттєвий вплив на розвиток людини (Ф. Перлз, Р. Ассаджіолі).

4. *Ознака «Факсація уваги».* Критерій «Минуле»: основні подій в житті людини відбувались у минулому, яке жорстко детермінує те, що відбувається сьогодні (З. Фрейд, М. Кляйн, Г. Фрейд). Критерій «Майбутнє»: те, що відбувається сьогодні, визначається тим, як людина зорієнтована, уявляє і планує своє майбутнє (Е. Фромм, В. Франкл, Г. Салліван).

5. *Ознака «Раціональність – ірраціональність».* Критерій «Раціональність»: події, що відбуваються на всіх рівнях психіки, може бути піддано аналізу на основі вербальних засобів (К. Хорні, Е. Фромм). Критерій «Ірраціональність»: те, що пов'язано з несвідомим, не може бути повністю відображено і усвідомлено на основі навних пізнавальних засобів, виходить за межі традиційної логіки (Л. Бінсвангер, К. Юнг, А. Менегетті).

6. *Ознака «Характер детермінації».* Критерій «Жорсткість»: причина як закон визначає характер наслідків (З. Фрейд, Г. Фрейд, М. Кляйн, К. Юнг) Критерій «Гнучкість»: відносини між причиною і наслідком є гнучкими, виступають скоріше як тенденції (Ф. Перлз, Е. Берн, Г. Салліван)).

7. *Ознака «Ступінь цілісності».* Критерій «Системність (холізм)»: будь-яке явище розглядається як частка певної цілісності, яка проектує свої властивості на цю частку (Ф. Перлз, Р. Ассаджіолі). Критерій «Елементаризм» – ціле розглядається як сума відносно незалежних частин, при відділенні частки від цілого його властивості (Е. Еріксон).

Здійснення такої диференціації основних теоретичних систем глибокої психології дозволило чіткіше представити їх специфіку і розкрити схожість і відмінності між ними за об'єктивними критеріями, упорядкувати загальну картину глибокої психології.

Список використаних джерел:

1. Гриньова-Ваховецька Н. В. Основи глибокої психології : навчально-методичний посібник. Умань : Візаві, 2013.

2. Емішянц О. Б. Сучасні теорії глибокої психології : навчально-методичний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2020.

3. Кокоріна Ю. Є. Глибока психологія (у короткому викладі) : навчально-методичний посібник. Одеса : Астропринт, 2021.

4. Медвідь Є. С. Основи глибинної психології : навчальний посібник. Ніжин, 2016.

5. Семиченко В. А. Сміслові орієнтири викладання навчального предмету «Методичні та теоретичні проблеми глибинної психології». *Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка. Психологія* : зб. наук. пр. К. : НАУ, 2020. Вип. 1(16). С. 187–196.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-353-1-4>

Шевченко Н. Ф.,

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Запорізького національного університету*

Горбань Г. О.,

*доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології
Запорізького національного університету*

ПРОФЕСІЙНА СВІДОМІСТЬ ЯК ОСНОВА СТАНОВЛЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Проаналізовано особливості трактування професійної свідомості як основи становлення готовності до професійної діяльності. Визначено основні складові, що забезпечують ефективність становлення професійної свідомості та фундаментальні умови розвитку суб'єкта діяльності та професійної підготовки.

Ключові слова: свідомість, професійна свідомість, професійна діяльність, готовність до професійної діяльності.

Shevchenko N., Gorban G. Professional consciousness as the basis of becoming ready for professional activity

Summary. Features of the interpretation of professional consciousness as the basis of readiness for professional activity have been analyzed. We have determined the main components that ensure the effectiveness of professional consciousness formation and the fundamental conditions for the development of the subject of activity and professional education.

Key words: consciousness, professional consciousness, professional activity, readiness for professional activity.